

ПРОБЛЕМИ ПОЛІТИЧНОЇ ВЛАДИ

УДК 321

Бульбенюк Світлана Степанівна,*кандидат політичних наук, доцент, доцент кафедри політології та соціології,
Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана***ОСОБЛИВОСТІ ВЛАДНО-УПРАВЛІНСЬКОГО ДИСКУРСУ
В ІНФОРМАЦІЙНУ ЕПОХУ**

У статті представлений аналіз провідних напрямів дослідження владно-управлінського дискурсу за умов розвитку інформаційного суспільства. Особливу увагу звертається на розгляд питань специфіки функціонування публічної влади та розвитку управлінсько-політичних аспектів реалізації владних відносин під впливом процесів глобалізації й інформатизації.

Ключові слова: *влада, управління, публічність (політична), політико-управлінське рішення.*

Феномен політичної влади є предметом дослідження не лише політології, але й таких суміжних з нею наук та субдисциплін, як політична соціологія, філософія, політична психологія, теорія держави і права, теорія державного управління. Причинами такої прискіпливої уваги до проблем кратології є, на наш погляд, по-перше, публічний характер політичної влади як її сутнісна атрибутивна властивість і, по-друге, специфіка самих владних відносин. До того ж, оскільки проблематика вивчення влади охоплює не тільки питання суто теоретичного характеру, але й зосереджує увагу на прикладних аспектах її здійснення (відправлення), то інтенсивність, актуальність та важливість таких науково-практичних пошуків не зменшуються, а зростають, набуваючи нової якості. В останні десятиріччя значно посилилася увага дослідників до розгляду публічної влади як особливої управлінської царини й організаційної діяльності, спрямованої на узгодження різноманітних чи навіть протилежних політичних, економічних, соціальних, ідеологічних інтересів суспільства.

Метою представленої роботи є з'ясування провідних напрямів дослідження владно-управлінського дискурсу за умов розвитку інформаційного суспільства. Серед завдань цієї статті варто визначити такі: по-перше, висвітлення новітніх аспектів прояву публічної влади під впливом розгортання процесів глобалізації й інформатизації сучасної цивілізації; по-друге, розгляд специфіки розвитку управлінсько-політичних аспектів реалізації владних відносин та пов'язаних з ними політичних процесів і явищ.

При підготовці статті були використані дослідження вітчизняних і зарубіжних науковців О.Дем'янчука, І.Жаровської, В.Желтова, М.Фуко та інших, присвячені проблематиці функціонування політичної і державної влади та державного управління в сучасному світі.

Влада – це не тільки одна з центральних категорій політичної науки, один з найбільш поширених дискурсів соціально-гуманітарного знання минулого, сьогодення і майбутнього; це також явище політичного, соціального, культурного, економічного життя будь-якого суспільства, з яким прямо або опосередковано стикається кожна людина. Тому цілком коректним, на наш погляд, є твердження про те, що владні відносини, маючи універсальний характер, пронизують усі сфери суспільного організму. Не є винятком і царина управлінської підсистеми політики загалом та система прийняття політико-управлінських рішень зокрема.

Кратологічні дослідження найтіснішим чином пов'язані з вивченням публічної політики. Так, категорію «влада» у представленому контексті варто розглядати в її тлумаченні як «rolіcu», тобто в розумінні управлінського дискурсу, стратегії діяльності і програми конкретних заходів. Не дивно, що, скажімо авторитетний політичний дослідник сучасності Р. Даль пропонує визначати політичну владу як «потенційні можливості її носіїв

ухвалювати політичні рішення, що відбивають здатність одних (політичних) індивідів і груп нав'язати свою волю іншим (політичним) індивідам і групам у ході успішної для них конкуренції» [1, с. 10]. При цьому окрема увага має бути зосереджена саме на питаннях розробки, прийняття та реалізації політико-управлінських рішень, впливу на зазначені процеси і процедури суб'єктів (носіїв, акторів) влади як державної, так і політичної та соціальної. Отже, окреслена проблематика може бути досліджена у декількох напрямках.

По-перше, це питання про сферу здійснення (реалізації, функціонування, «життєвого простору») влади. Публічна влада, її зміст, характер, спрямування, цілі і завдання формують таку сферу. Оскільки влада (насамперед державна, але й політична та соціальна також) органічно присутня у всіх царинах суспільних відносин, то її публічний характер є цілком природним. Як писав Е.Тоффлер у своїй відомій праці «Зсув влади: знання, багатство і насилля на порозі XXI століття», система влади пронизує сучасне суспільство наскрізь, від неї ніхто не вільний [2, с. 21]. Іншими словами, публічність влади обумовлюється нині не тільки вимогами загальнодемократичного характеру щодо її підзвітності, прозорості, транспарентності, встановлення дієвого контролю за нею з боку громадськості. Сьогодні публічність влади пояснюється й тим, що вона охоплює своїм впливом кожного, навіть геть аполітичного, громадянина, формуючи мезо- і мікропідсистеми, пов'язані одна з одною. Взаємовідносини у таких підсистемах постійно змінюються і кількісно, й якісно. Будь-хто, наприклад, у сучасному суспільстві може мати потенційну владу в її загальному розумінні або володіти владою в одній ситуації і ставати її об'єктом в інших умовах.

Певним чином можна вести мову про своєрідне повернення до анонімного стану влади, яким він був в додержавний період, з одного боку, та про нестабільність влади як одну з найпоказовіших її характеристик, з іншого. Звісно, анонімність влади в інформаційному глобалізованому світі не є тотожною анонімності в її додержавному стані, коли влада ніби належала всім і не належала нікому водночас, коли носії влади змінювалися надзвичайно динамічно і не мали змоги закріпити свій владно-управлінський статус. Якщо ми ведемо мову про анонімність влади у сучасних умовах, то маємо на увазі перш за все складний, структурований характер її публічності: а) влада (політична та/або державна) може де-юре належати одним суб'єктам, а де-факто акторами прийняття найважливіших політико-управлінських рішень у той же час є інші, непублічні суб'єкти; б) анонімність влади детермінована нині суттєвим зміщенням центрів прийняття і реалізації політико-управлінських рішень, що відбулося в останнє десятиріччя і пов'язане з розвитком неурядових рухів, громадських ініціатив. На нестабільність як одну з властивостей сучасної влади вказував авторитетний французький мислитель М.Фуко. В його тлумаченні нестабільність влади є певним виявом її анонімності, адже владою нині неможливо володіти як раніше, бо її функціонування фактично не залежить від формальних носіїв. Влада вже не є локалізованою, втім вона іманентна тим сферам буття, в яких виявляється. За визначенням науковця, влада – це «множинність відносин сили, що іманентні області, в якій вони здійснюються та є конститутивними для її організації» [3, с. 192]. Таким чином, відносини державної та/або політичної влади в інформаційну епоху є не тільки суб'єкт-об'єктними відносинами панування-підпорядкування, а являють собою систему взаємовпливів розпорощених центрів влади та контрвлади. Відтак і межі функціонування публічної влади поступово розмиваються, стаючи все більш умовними. Втім це не означає, що публічність як атрибутивна характеристика політичної влади втрачає своє значення, вона зазнає певної трансформації і потребує переосмислення в трактуванні й поясненні.

Одним з показових доводів щодо необхідності переосмислення розуміння публічності політичної влади в інформаційну добу є поява в останні десятиріччя альтернативних центрів вироблення важливих політико-управлінських рішень – центрів мережевого характеру. Такі мережеві центри не потребують інституціалізації і формалізації, подібно до традиційних центрів владного впливу (держави та її інститутів, політичних партій, політичних еліт та лідерів і т. п.). Природа альтернативних центрів мережевого характеру є досить

суперечливою і двоїстою: з одного боку, означені центри формуються у соціальних мережах, внаслідок чого є (чи принаймні мають бути) максимально відкритими і публічними у своїй діяльності; з іншого боку, за лаштунками таких центрів часто стоять неpubлічні і неформальні еліти, про справжню сутність яких широкий загал (ті, кого прийнято називати «народ», «пересічні громадяни», «виборці», «громадянське суспільство») не має жодного уявлення. Отже, на наш погляд, цілком прийнятно стверджувати, що публічність політичної влади в новітніх цивілізаційних умовах супроводжується відсутністю цілісної і формалізованої структури владних інститутів, наявністю неформальних центрів впливу, несистемністю чи навіть подекуди хаотичністю владних відносин.

Особливо виразно названі тенденції виявляються у царині функціонування владних відносин на рівні світової політики та діяльності транснаціональних політичних і соціальних акторів. Російська дослідниця М.Шебанова виокремлює такі специфічні риси публічної політичної влади наднаціонального характеру у сучасному світі:

1) прагнення розширити легітимність низки наднаціональних інституцій (прикладом, політичних структур європейської бюрократії через створення картини максимальної прозорості їх діяльності та транспарентності відносин всередині Європейського Союзу – С.Б.);

2) паралельне функціонування багатьох центрів влади й утворення навколо них зон структурного панування (таким чином спостерігається трансформація традиційних для природи влади відносин панування-підпорядкування та їх становлення на новому рівні – на рівні світової політики, внаслідок перетворення суб'єкт-об'єктних відносин між індивідуальними і колективними акторами в межах окремих держав на відносини, коли суб'єктами й об'єктами влади стають ті чи інші держави: держави(ва?) – світові лідери, держави – регіональні лідери, периферійні держави та держави, що не відбулися, або неспроможні держави – «failed states» – С.Б.);

3) існування нових центрів влади стає можливим сьогодні і без встановлення чітких вертикальних зв'язків між усіма світовими політичними інститутами (що підтверджує посилення описаної вище тенденції щодо деінституціалізації і деформалізації владних відносин та владно-управлінських інститутів – С.Б.);

4) одночасне існування різних форм домінування в структурі влади, розвиток конкуренції між ними, що може призводити або до хаосу владних відносин, або до закріплення їх поліцентричності (це вкотре доводить правоту тези про нелінійний характер політичного і соціального розвитку в інформаційному суспільстві – С.Б.) [4, с. 146, 147].

Зрозуміло, що зазначені особливості у характері сучасної політичної влади тільки формуються, однак вже нині тенденції щодо збільшення проявів поліцентричності влади та розгортання несистемних тенденцій в її розвитку набувають більш закономірного спрямування. Так, авторитетний російський науковець О. Соловйов зауважує: «Лідерські інтенції навіть найбільш впливових груп не здатні призвести до формування єдиного глобального центру влади» [5, с. 47]. Тому, на думку авторки, можна з великою долею вірогідності прогнозувати подальшу трансформацію публічності політичної влади, набуття нею нових ракурсів вияву, сенсів тлумачення і векторів еволюції.

По-друге, новітній дискурс влади, особливо в прикладному його розумінні, вимагає якісно іншого погляду на управлінсько-політичні аспекти реалізації владних відносин. Скажімо, необхідним уявляється перегляд дослідницьких підходів до трактування феномену змісту влади як кола завдань, вирішення котрих пов'язане з організаційно-управлінською діяльністю різних соціальних і політичних акторів у царині функціонування владних інститутів і реалізації владних відносин. Якщо ми погодимося з твердженням про те, що одним з провідних векторів політичного розвитку сьогодення у світовому масштабі є демократизація, здійснення демократичних транзитів для суспільств перехідного типу та оновлення і розширення стандартів демократії (наприклад, розвиток демократії участі, різних форм самоорганізації громадян, становлення електронної демократії і т. ін.) для

найбільш розвинутих країн, то окреслені процеси не можуть не впливати і на зміст політичної влади. Помітною стає раціоналізація політичної та державної влади в країнах, де домінуючим є демократичний вектор розвитку, та зростання її ірраціоналізації в суспільствах авторитарного типу. Це можна пояснити тим, що раціональна влада базується на компетентності, а ірраціональна спирається на віру народу у мудрість і всемогутність правителя, яка є надійною запорукою для останнього в експлуатації своїх підданих (адже громадянами їх важко назвати). Як бачимо, навіть у суто прикладних, владно-управлінських аспектах кратологічного дискурсу простежується виражена соціопсихологічна природа феномену політичної влади.

Компетентність влади тісно пов'язана з такою її характеристикою як авторитет, адже обидва поняття засновані на особистісних рисах самих суб'єктів влади – обсязі їх професійних знань й умінь, навичках фахової політико-управлінської діяльності. Отож, раціональність влади означає, що провідними її суб'єктами мають бути експерти – найбільш фахові спеціалісти у царині політичного (перш за все, звісно, державного) управління, здатні приймати та реалізовувати системні управлінські рішення на стратегічному і тактичному рівнях функціонування політичних процесів. За словами американського вченого В.Кноррінга, до функціональних обов'язків суб'єкта, який приймає політико-управлінські рішення, належить визначення цілей, стратегії управління та реалізація прийнятих рішень. За цих умов політичне рішення як обмежена у просторі і часі дія – це вольовий свідомий акт, сутність якого полягає у виборі одного з кількох варіантів [6, с. 29]. Таким чином, компетентна експертна діяльність у царині прийняття і реалізації політико-управлінських рішень в ідеалі має являти собою симбіоз професійних умінь і навичок індивіда (її об'єктивна сторона) та особистісних якостей психологічного гатунку (її суб'єктивна сторона).

Комбінація об'єктивної і суб'єктивної сторін владно-управлінської діяльності може мати найрізноманітніші варіації. Скажімо, можлива ситуація, коли компетентна експертна діяльність базується перш за все на високому статусі і відповідній ієрархічній позиції індивіда, а його особистісні якості не мають визначального впливу. «Реальна або приписувана первісна компетенція переноситься на ярлик чи посаду авторитета і таким чином стає незалежною від індивіда, тобто інституціалізованою», – зауважує вітчизняний дослідник М.Михайленко [7, с. 14]. І навпаки, у низці випадків саме завдяки виразним особистісним, особливо вольовим, якостям суб'єкта влади йому може приписуватися висока компетентність та відповідні експертні повноваження. Цей феномен може бути пов'язаний з такою психологічною рисою особистості як жага панування («libido dominandi»), що передбачає наявність сили, яка дозволяє реалізувати волю тих, хто владарює.

У контексті з'ясування специфіки владно-управлінських відносин цікавим уявляється дослідження співвідношення понять «влада» й «управління». Адже вольовий ефект влади є надзвичайно показовим в управлінській діяльності загалом та в процесах прийняття і реалізації політико-управлінських рішень зокрема. Саме вольове начало персоніфікує державну волю у здійсненні владно-управлінських відносин, надає їй якісно нових - індивідуальних інтенцій. У той же час вольова складова власне управлінської діяльності надає останній впорядкованості, ієрархічності, системності. «Влада як нав'язування волі, а панування – феномен, в якому виражається прийняття порядку або наказу. Панування підпитує владу. У понятті панування виражається здійснення влади *de facto* або ... її внутрішній порядок, її регулювання і структура», - робить висновок російський науковець-кратолог В.Желтов [8, с. 520].

Державну владу, таким чином, з точки зору розгляду її управлінсько-політичних аспектів вияву і здійснення доречно вивчати у 4-х базових ракурсах: а) як нормативну систему первісних умов людського буття; б) через дефініційні визначення досліджуваного явища; в) шляхом усвідомлення державно-владної системи, у тому числі через ціннісні елементи свободи і справедливості; г) крізь призму концепту соціального конфлікту [9, с. 7].

Перший ракурс вказує на взаємодію влади і панування, яка покликана унормувувати владно-управлінські відносини, які є різними за метою, методами, формами прояву, суб'єкт-об'єктними комунікаціями і без надіндивідуальної регламентації не зможуть утворити єдину функціональну систему. Щодо другого ракурсу, у представленому дослідженні такими базовими дефініціями є: «влада», «управління», «публічність (політична)», «політико-управлінське рішення», які й утворюють цілісну систему понятійно-категоріального апарату для комплексного аналізу владно-управлінських відносин та відповідних інститутів. Третій ракурс пов'язаний з визнанням необхідності формування світоглядно-ідеологічних засад функціонування системи публічної (політичної та/або державної) влади і державного управління. Четвертий ракурс базується на двох актуальних парадигмах сучасної соціально-гуманітарної науки – конфліктологічній (розглядає конфлікт як природний стан будь-якої соціальної і політичної системи, намагаючись виокремити його позитивний вплив на суспільно-політичний розвиток) та цивілізаційній (розуміння сучасності як якісно нової – інформаційної епохи).

Література:

1. Дем'янчук О.П. Політологічні аспекти державної політики і державного управління: Автореферат на здобуття наук. ст. доктора політ. наук / НАН України, Інститут політичних і етнонаціональних досліджень імені І.Ф. Кураса. / О.П. Дем'янчук. – К., 2009. – 32 с.
2. Жаровська І.М. Державна влада: правові категорії: Монографія / І.М. Жаровська. – Л.: Вид-во Львівської комерційної академії, 2012. – 196 с.
3. Фуко М. Интеллектуалы и власть: Избранные политические статьи, выступления и интервью / М. Фуко. / Пер. с фр. – М.: Праксис, 2002. – 384 с.
4. Шебанова М.А. Международная бюрократия как слой транснациональных политических плит / М.А. Шебанова. // Полис. – 2012. – № 1. – С. 136-148.
5. Глобальное управление: Учебное пособие / Под ред. проф. А.И. Соловьева. – М.: ИНФРА-М, 2007. – 252 с.
6. Кнорринг В.И. Теория, практика и искусство управления: Учебное пособие для вузов / В.И. Кнорринг. – М.: Издательская группа НОРМА-ИНФРА. – М., 1999. – 528 с.
7. Михайленко М.В. Государство, глобализация, периферия: лидерство и упадок в XXI веке: Монография / М.В. Михайленко. – Черновцы: Изд. дом «Бук рек», 2007. – 384 с.
8. Желтов В.В. Теория власти: Учебное пособие / В.В. Желтов. – М.: Флінта: МПСИ, 2008. – 584 с.
9. Юськів Н.В. Державна влада: філософсько-правове дослідження: Автореферат на здобуття наук. ст. канд. юридичних наук / МВС України, Львівський державний університет внутрішніх справ / Н.В. Юськів. – Львів, 2013. – 19 с.

Бульбенюк С. С. Особенности властно-управленческого дискурса в информационную эпоху

В статье представлен анализ ведущих направлений исследования властно-управленческого дискурса в условиях развития информационного общества.

Ключевые слова: власть, управление, публичность (политическая), политико-управленческое решение.

Bulbeniuk S. Features power management discourse in the information age

The article presents the analysis of the leading areas of research in power-management discourse in the development of the information society.

Keywords: power, department of state, publicity (political), the political-administrative decision.

УДК 130.1

*Бабка Володимир Леонідович,
аспірант кафедри історії України та політології
Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя*

ФУНКЦІОНАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ ПОЛІТИЧНОГО ВПЛИВУ ЯК ЕЛЕМЕНТУ ПОЛІТИЧНОЇ СИСТЕМИ

Здійснено спробу охарактеризувати категорію «політичного впливу» як функціонального елементу політичної системи. Встановлено відповідність між функціями політичної системи та функціями впливу. Визначено багатовекторність характеристик політичного впливу.

***Ключові слова:** політичний вплив, політична система, функції політичного впливу, способи впливу.*

*Який уряд найкращий?
Той, який вчить нас керувати собою.
Йоганн Вольфганг Гете*

У політичній науці значна увага приділяється процесам, що ґрунтуються на реалізації влади та державного управління як окремого організаційного вияву владних відносин. Однак сфера політичного життя жодним чином не вичерпується офіційними державними функціями. Вона охоплює діяльність всіх інститутів та осіб, що беруть безпосередню участь в політичному процесі, а також неурядових, громадських, неформальних об'єднань, які опосередковано впливають на прийняття політичних рішень, домагаючись забезпечення власних інтересів. Крім того, як відзначав французький філософ Ш.-Л. Монтеск'є: «Кожна людина, що володіє владою, схильна зловживати нею» [8, с. 137]. Дійсно, особи, наділені владою в своїй діяльності досить часто не вдовольняються лише сферою юридично закріплених повноважень. Тому всю сукупність взаємодій в межах політичної сфери неправомірно зводити виключно до сфери офіційних владно-управлінських відносин.

Натомість функціонування цієї системи можна представити як сукупність впливів, що відбуваються між її елементами. Це трактування дозволяє врахувати всю багатогранність зв'язків в політичній системі, штучно не обмежуючись розглядом офіційних повноважень та нормативно закріплених функцій. У сучасних умовах вплив неформальних неурядових факторів на розвиток політичної сфери стає все більш помітним та значимим. Тому політичний вплив можна розглядати ключовим поняттям, яке визначає механізми зв'язку та функціонування елементів в межах політичної системи.

Серед західних дослідників безпосередньо явище політичного впливу вивчали американські політологи А.Бентлі та Е.Бенфілд. Їхні праці присвячені процесам лобістського впливу. В ракурсі аналізу феномену влади політичний вплив розглядали Б.Рассел, Г.Лассуел, С.Лакс, Е.Тоффлер, та ін. З українських та російських вчених дана категорія стала предметом розвідок О.Бойка, О.Бунтова, В.Власова, Д.Виговського, Є.Доценко, Ю.Карпця, В.Ледяєва, А.Сіленко, Р.Соколової, В.Шейнова. Попри ці здобутки, дана категорія не набула достатньої концептуалізації, як елемент політичної системи. Тому в дослідженні ставиться за мету охарактеризувати функції політичного впливу та встановити їх відповідність функціям політичної системи, розкрити багатоаспектність способів реалізації політичного впливу.

Політичний вплив – це механізм відносин суб'єктів політичної системи, виражений через дію чи сукупність дій ініціатора (агента впливу) метою або/та наслідком яких є зміна поведінки, поглядів, почуттів адресата впливу в середовищі політичного буття. Політичний вплив з одного боку розкриває зміст реалізації політичної влади, з іншого – є способом